

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ЯК ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О. В. Горобець, к.е.н., доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. З давніх часів і до наших днів земельні ресурси є основою розвитку людської цивілізації, оскільки виконують надзвичайно важливі екологічні, соціальні, економічні функції. Земля є основним компонентом екосистеми, який підтримує існування всіх живих організмів, бере участь у біологічному кругообігу речовин, є основою для розміщення водних джерел та мінералів. Земельні ресурси є джерелом інформації про довкілля, надають людині простір для життя і рекреації, сприяють передачі через покоління сільськогосподарського досвіду. Земля слугує просторовим базисом для розміщення продуктивних сил, постачає мінеральні ресурси, є місцем для розміщення відходів [1, 74].

В усі історичні епохи земля була і залишається одним із основних факторів виробництва, а вирощена на ній сільськогосподарська продукція завжди була матеріальною основою життя. Саме тому однією з найважливіших властивостей земельних ресурсів є їх родючість. Науковці вирізняють декілька видів родючості землі – природну (яка є результатом довготривалих геологічних, кліматичних, ґрунтоутворювальних процесів), штучну (яка є наслідком людської діяльності і пов'язана з проведенням агротехнічних заходів) та економічну (яка являє собою суму двох попередніх і відображає наявні можливості землі продукувати біомасу) [2, с. 185].

Останні десятиліття в багатьох країнах світу, у т.ч., в Україні, основна увага приділялася проблемі відтворення економічної родючості лише за рахунок зростання штучної родючості. В основу такого техногенного підходу було покладено механізацію, меліорацію та хімізацію. Недооцінка природного чинника в розвитку сільського господарства, впевненість у тому, що техніка, пестициди, мінеральні добрива спроможні нескінченно підвищувати врожайність сільськогосподарських культур, призвели до негативних еколого-економічних наслідків – деградації земель та зниження їх природної родючості. Ця проблема є надзвичайно актуальною для усіх регіонів України, у т.ч., для Житомирської області.

В цьому контексті нагальним питанням є розвиток в Україні органічного сільськогосподарського виробництва, яке виключає застосування штучних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів. Суттєвою перевагою такого способу агровиробництва є те, що воно базується на використанні ґрунтоохоронних технологій і методів, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин рослинам, запобігають виникненню у ґрунті деградаційних процесів. Так, під час обробітку ґрунту більше використовують безвідвальні знаряддя, в результаті чого втрати ґрунту від ерозії зменшуються на 20–75 % [3, с. 151].

Метою роботи є вивчення еколого-економічних аспектів і перспектив вирощування органічної продукції в Житомирській області. В роботі використовувались методи аналізу, синтезу, порівняння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми і перспективи розвитку органічного виробництва в Україні досліджують С. Бегей, Н. Берлач, В. Вовк, В. Гармашов, В. Гудзь, М. Кобець та інші вітчизняні науковці. Проте питання щодо еколого-економічних перспектив розвитку органічного виробництва у регіональному аспекті висвітлені недостатньо.

Результати досліджень. Деградація земель є однією з найбільших екологічних проблем Житомирської області. Станом на

1.01.2017 р. площі малопродуктивних земель, на яких спостерігаються деградаційні процеси у складі ріллі досягли 460 тис. га, в т.ч. заболочені – 284,9 тис га, перезволожені – 79,2 тис га, піддані вітрової ерозії – 27,0 тис га, водній ерозії – 68,9 тис. га [4, с. 87]. Внаслідок зазначених процесів спостерігається постійне зменшення вмісту гумусу в ґрунтах області. Ця тенденція з’явилася ще у 80–х рр. XX ст. і простежується до нашого часу. В результаті вміст гумусу в ґрунтового покриві області знизився порівняно з максимальним, який було встановлено в 1966–1970 рр., в 1,2 рази [4, с. 89]. Сучасна характеристика ґрунтів області за цим показником наведена в табл. 1 [5, с. 38].

Таблиця 1

Характеристика ґрунтів Житомирської області за вмістом гумусу

Площа ґрунтів, %					Середньо- зважений показник, %
дуже низький < 1,1	низький 1,1–2,0	середній 2,1–3,0	підвищений 3,1–4,0	високий 4,1–5,0	
6,6	52,6	18,2	22,6	–	1,95

Як видно з таблиці, основна частка ґрунтів Житомирщини (59,2 %) має дуже низький і низький вміст гумусу. Не зважаючи на це, більшість сільськогосподарських виробників області продовжують дотримуватись традиційного способу ведення аграрного виробництва. Проте більш, ніж 50–річний досвід такого виробництва свідчить про те, що внаслідок здійснення основних агротехнічних операцій виникають негативні екологічні екстерналії, або зовнішні ефекти (табл. 2). Це явища, не пов’язані з ринковим механізмом, які визначаються як побічний ефект економічної діяльності виробників та споживачів, що впливає на прибутки та добробут інших членів суспільства через зовнішній вплив на довкілля [1, с. 155].

Як видно з табл. 2, екологічні екстерналії, спричинені традиційним веденням господарства, викликають негативні зміни у всіх компонентах довкілля і призводять до появи зовнішніх витрат, пов’язаних із очищенням води, повітря, ґрунтів, продукції рослинництва і тваринництва, лікуванням населення від хвороб, викликаних вживанням забрудненої води чи продукції.

Натомість органічне виробництво не завдає шкоди довкіллю. Системи органічного виробництва базуються на специфічних та точних вимогах (стандартах) до процесу виробництва, спрямованих на підтримку оптимального стану екосистеми. Рівень шкідників та захворювань рослин контролюється природним шляхом, а також профілактичними, біологічними та іншими сучасними науковими

методами. Повторне використання поживних речовин та посилення природних процесів допомагають підтримувати родючість ґрунтів.

Позитивним є те, що Житомирська область належить до одного з чотирьох регіонів України, визначених вітчизняними науковцями, як такі, що мають певні екологічні та агротехнічні передумови для ведення органічного сільського господарства. Житомирщина входить до Вінницько–Прикарпатської зони, де ґрунти ще не забруднені до небезпечних меж і є можливим вирощування екологічно чистої продукції на рівні світових стандартів [6, с. 30].

Висновок. Отже, ґрунтові й агрокліматичні умови Житомирської області сприятливі для ведення органічного сільськогосподарського виробництва. Широке впровадження органічного виробництва буде мати позитивні економічні, екологічні та соціальні наслідки. Економічні переваги полягають у тому, що за умов належного застосування сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур та розведення худоби згідно із принципами та вимогами органічного виробництва, при подальшому розвитку внутрішнього ринку в Україні в середньостроковій перспективі зростатиме прибутковість виробництва органічної продукції та її конкурентоспроможність.

Це відбуватиметься за рахунок поступового зростання природної продуктивності агроценозів та ґрунтів в умовах органічного аграрного виробництва, суттєвого зниження виробничих витрат завдяки відмові від застосування високовартісних мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин, а також зменшення енергоємності виробництва, зокрема витрат на пальне та мастильні матеріали.

Таблиця 2

Негативні екологічні екстерналії та їх економічні наслідки, спричинені традиційним сільським господарством

Екологічні екстерналії	Зовнішні витрати
<p><i>Повітряне середовище</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • забруднення відпрацьованими газами від згоряння палива; • забруднення залишками мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР); • забруднення аміаком, азотом, сірководнем, хвороботворними мікроорганізмами та пилом від тваринницьких ферм 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати на очищення повітря; • витрати, пов'язані із лікуванням населення від хвороб, спричинених забрудненням атмосферного повітря

<p><i>Водне середовище</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • забруднення водних об'єктів паливно–мастильними матеріалами; • забруднення водних джерел залишками мінеральних добрив та ХЗЗР; • евтрофікація водойм; • бактеріальне та інфекційне забруднення водних об'єктів стічними водами від тваринницьких комплексів 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати, спричинені необхідністю додаткового очищення питної води; • витрати на закупівлю питної води; • витрати, пов'язані із лікуванням населення від хвороб, спричинених забрудненням води; • збитки, пов'язані зі зменшенням рекреаційної цінності території; • збитки, пов'язані з погіршенням умов ведення рибного господарства
<p><i>Ґрунти</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • руйнування структури ґрунту та його ущільнення; • забруднення ґрунту паливно–мастильними матеріалами; • забруднення ґрунту залишками мінеральних добрив та ХЗЗР; • забруднення ґрунту органічною масою, продуктами розпаду і гниття екскрементів; • штучне перетворення та ерозія пасовищ. 	<ul style="list-style-type: none"> • витрати на відновлення структури та водопроникних властивостей ґрунту; • збитки, пов'язані із неможливістю вирощування екологічно чистої продукції рослинництва і тваринництва на забруднених землях; • збільшення витрат на очищення, утилізацію та переробку відходів тваринництва; • збитки, пов'язані зі зменшенням рекреаційної цінності території.

Екологічні переваги органічного виробництва полягають у тому, що воно зберігає довкілля в процесі виробництва; сприяє збереженню та відтворенню родючості ґрунтів, відновленню біорізноманіття в агроландшафтах; оберігає від забруднення водні джерела.

Соціальні переваги органічного виробництва полягають у покращенні здоров'я населення, створенні додаткових робочих місць у сільській місцевості й нових перспектив для малих та середніх фермерських господарств, збільшенні життєздатності сільських громад тощо. Про це свідчить досвід розвитку органічного сільського господарства у світі, який є надзвичайно актуальним і для України. Органічні продукти є більш привабливими для споживачів, оскільки вони корисні для здоров'я та екологічно безпечні; мають кращу якість і вищі смакові якості; не містять у собі генетично модифікованих організмів, токсичних та шкідливих речовин, зберігають поживні

речовини та натуральний склад при переробці, оскільки використовуються лише натуральні методи переробки, натуральні речовини та матеріали для пакування.

Список літератури

1. Зіновчук Н. В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. Львів, 2007. 394 с.
2. Бобылев С. Н. Экономика природопользования: учебник. Москва, 2003. 567 с.
3. Економіка природокористування: підручник / О. І. Фурдичко [та ін.]. Київ, 2009. 256 с.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Житомирської області у 2016 р. URL: <https://menr.gov.ua/news/31778.html>
5. Екологічний паспорт Житомирської області, 2017 р. URL: <https://menr.gov.ua/content/ekologichni-pasporti-regioniv.html>
6. Органічне сільське господарство та його розвиток в умовах кооперації / [Н. В. Зіновчук, В. В. Зіновчук, О. В. Скидан та ін]; за ред. Н. В. Зіновчук. Житомир, 2011. 160 с.